

A fajtaelismerés rendszere Magyarországon

Pernesz György

A fajtaelismerés rendszere Magyarországon

Az Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet jelenleg az 1996. évi CXXXI. törvény alapján és a még érvényben lévő 88/1997 (XI.28.) FM rendelet alapján végzi a fajta-elismerési tevékenységet.

Magyarországon csak állami elismerésben részesült, vagy ideiglenesen szaporításra engedélyezett szőlőfajta termesztető árutermelés és forgalomba hozatal céljából. Állami elismerésre bejelentett növényfajta meghatározott ideig, de legfeljebb az állami elismerés időpontjáig kaphat ideiglenes szaporítási engedélyt.

Az állami elismerés feltételei: a fajtajelölt

- más növényfajtatól megkülönböztethető, egynemű és állandó,
- bejegyezhető fajtanévvel rendelkezik,
- megfelelő gazdasági értéke van, ez alatt azt értjük, hogy meghatározott tulajdonságainak összesített eredménye jobb, mint a már állami elismerésben részesített fajtáké.

Növényfajtat a fajtajogosult jelenthet be állami elismerésre, külföldi személy csak hazai képviselő útján. Géntechnológiával módosított fajtáknál csak a külön törvényben foglalt előírások teljesítését követően kezdhetők meg a kísérleti vizsgálatok.

Aki saját jogon vagy képviselője útján a tulajdonában lévő növényfajtat állami elismerésre bejelentette, a jogszabályok betartásával a fajtával szabadon rendelkezhet.

A bejelentést 3 példányban kell az Intézetnek benyújtani. Szőlő fajtajelöltet akkor lehet bejelenteni, ha a bejelentő a bejelentés időpontjában a fajtajelölt szaporítóanyagát az Intézet rendelkezésére tudja bocsátani. A bejelentés csak a bejelentő által meghatározott minimum 30 tőke nagyságrendű növényállományra, illetőleg az erről szedett vegetatív szaporítóanyagra történhet.

A fajtajelölteket a bejelentés elfogadása után az Intézet fajta-összehasonlító kísérletekben vizsgálja.

A fajtajelöltek kísérleti vizsgálatáért évente meghatározott vizsgálati díjat kell fizetni. A gazdasági értékvizsgálatok időtartama szőlő esetében 3 termőév. A DUS-vizsgálatok időtartama 2 év. A vizsgálatok megkezdésének feltétele a bejelentés.

Az Intézet a DUS-vizsgálatok módszereit a vonatkozó UPOV irányelvek, a gazdasági értékvizsgálat módszereit az Országos Mezőgazdasági Fajtaelismertető tanács által jóváhagyott módszer alapján határozza meg. A DUS-vizsgálat álta-

lános irányelveit az UPOV publikálta. Ezen irányelvek figyelembe vételével készül a fajtaleírás.

A szőlő fajtakísérleteket az OMMI két Fajtakísérleti Állomásán, Helvecián és Domoszlón állítja be. A bejelentéssel egyidejűleg térítésmentesen 100 oltványt illetve 300 rügynyi oltóvesszőt kell az Intézet rendelkezésére bocsátani.

Az Intézet a kísérletekhez a minősített fajtákat is felhasználja összehasonlítás céljából. Összehasonlító fajtaként a fajtafenntartó által szelektálással kiemelt elismert klónok, vagy ennek hiányában az alapfajtának a szaporítóanyagát kell felhasználni. Magyarországon a szőlőklónokat is állami elismerésben részesítjük, annak ellenére, hogy a klón az alapfajtától nem különböztethető meg. A szőlőklónok vizsgálati módszerei megegyeznek a borszőlő fajtákéval.

A vizsgálat célját és metodikáját tekintve négy kísérletfípust különböztetünk meg.

1. Kezdő vizsgálat, mely a bejelentő kísérleti ültetvényén (minimum 30 tőkés, ún. nemesítői kísérletben végzett adatfelvétel), vagy az OMMI által felkért szakértőkből álló bizottság bírálata.
2. Regiszter ültetvény (ún. információs kísérlet). A kísérlet eltelepítése csemegezőlő fajták esetében 2 x 25 tőkével történik.
3. Kisparcellás kísérletet borszőlő fajtajelöltekkel és borszőlő klónokkal állít be az Intézet. A kísérlet beállítása 25 tőkével, 4 ismétlésben történik. Az OMMI kísérleti állomásai mellett vagy helyett elfogadhatók a bejelentő azonos módszerrel végzett, és az OMMI által ellenőrzött kísérletei is. A fajtakísérletekhez szükséges szaporítóanyagot (maximum 400 oltvány) a bejelentő térítésmentesen köteles biztosítani.
4. Üzemi fajtakísérlet, valamint házikerti próbatermesztés különböző termesztőtípusokon folyik az üzemi termesztésre ill. házikerti célra alkalmasnak látszó fajtajelöltek esetében. E fajtajelöltek eltelepítéséhez az OMMI-től írásbeli hozzájárulást kell kérni (B mellékletes nyilatkozat). Az üzemi kísérletet az eltelepített fajtajelölt tőkék min. 20%-ának megfelelő mennyiségű, az OMMI által előírt összehasonlító fajta egyidejű telepítésével kell beállítani.

Az alábbi ismérvek kerülnek vizsgálatra a borszőlő-, a csemegezőlő-, és az alanyzőlő-fajták esetében:

1. **Elsődleges hozamtényezők**
2. **Szőlő ill. bor minőségét (áruérték) meghatározó tulajdonságok**

3. A termesztés gazdaságosságát befolyásoló egyéb tényezők
4. Növénykórtani és ökológiai tolerancia
5. Fenológiai megfigyelések

A fajtakísérletek eredményei mellett szakemberek bevonásával helyszíni bírálatokat szervezünk, melyekből igen értékes véleményeket szerzünk, amit felhasználunk a fajta-vizsgálatok értékelésénél. Minden évben elvégezzük a fajtakísérleti borok bírálatát is. A fajtakísérleti eredményeket és a bírálatokról származó bonitálási adatokat statisztikai módszerrel értékeljük. A kísérletekben parcellánként mért adatokat variancia-analízissel értékeljük ki kísérleti helyenként.

Az OMMI a bejelentés sorrendjében folyamatos nyilvántartást vezet az állami elismerésben részesült fajtákról. Az állami minősítésben részesített, ill. ideiglenes engedély alapján szaporított szőlőfajta forgalomba hozott gyökeres szaporítóanyaga után a felhasználó a fajtajogosult részére fajta-használati díjat fizet. Ennek mértékét a felhasználóval kötött szerződésben rögzítik. Ez a rendszer hasonlít az UPOV egyezmény által biztosított oltalmi ill. szabadalmi jogokhoz, azzal a különbséggel, hogy az állami elismerés meghosszabbítható és a jegyzéken szereplő, termesztésben lévő fajták után jár a fajta-használati díj.

A vizsgálatok eredményeit az Intézet a javaslatával együtt az Országos Mezőgazdasági Fajta-minősítő Tanács elé terjeszti. A Tanács elnökét és titkárát a földművelésügyi miniszter nevezi ki, a tagjait a Tanács elnöke bízza meg. A Tanács 15 tagból áll, a Magyar Agrárkamara, a Terméktanács, a Hegyközségek Nemzeti Tanácsa, a szakmai érdekképviseletek, valamint a kutató és felsőoktatási intézmények, a Minisztérium és az OMMI képviselőiből.

Az állami elismerésről, annak meghosszabbításáról a bejelentés visszavonásáról, a Nemzeti Fajtajegyzékből való törlésről az Intézet előterjesztése alapján a Tanács javaslatára a Minisztérium dönt.

Az állami elismerés időtartama szőlő esetében a megadástól számított 18. év végéig tart. Ez az időtartam a bejelentő kérésére meghosszabbítható.

Az állami elismerésben részesített fajtákról az Intézet Nemzeti Fajtajegyzéket készít. A Nemzeti Fajtajegyzékben lévő fajtákat a termelői tájékoztatás érdekében a Minősítő Intézet külön jogszabály alapján tovább vizsgálja, és leíró fajtajegyzékre veszi. A Minősítő Intézet a Nemzeti Fajtajegyzéket évente, a Leíró Fajtajegyzéket pedig meghatározott időközönként közzéteszi.

Az állami elismerés – ugyanúgy, mint az EU-ban – szőlő esetében csak a fajta szaporítását teszi lehetővé. Magyarországon egy szőlőfajta az érvényes 1997. évi CXXI. törvény szerint csak akkor használható fel árutermő szőlőültetvény létesítésére és pótlására, ha az adott fajta a borvidéken vagy a borhelyen ajánlott, ill. kiegészítő fajtaként engedélyezett.

A rendszer nagy vonalakban hasonlít az EU-ban kialakult szőlőfajták osztályba sorolási rendszeréhez. A legfőbb különbség az, hogy Magyarországon még előírás nem szabályozza, hogy mi alapján kerül a szőlőfajta az adott borvidékre az ajánlott, ill. kiegészítő fajták közé. A 2001-ben

megalakult Szőlőfajta Használati Bizottság azóta már elkészítette ezt a jogszabály tervezetet.

A szőlőfajták Nemzeti Listára kerülésének és a fajták termőhelyi besorolásának szabályozása sok közös vonást tartalmaz az EGK certifikációra és ellenőrzésre elfogadott szőlő fajtákról szóló tanácsi irányelvvel és a szőlő fajták osztályba sorolását szabályozó a bor közösségi piaci rendtartását szabályzó 1493/1999 EGK tanácsi rendeletével.

Vizsgálati ismérvek borszőlő-fajtáknál:

1. Elsődleges hozamtényezők:

- termőképesség kg/m²
- termésbiztonság
- rügytermékenységi mutató
- lényeredék

2. Bor minőségét (áruérték) meghatározó tulajdonságok:

- must természetes sűrűsége
- must összes sav tartalma g/l
- bor beltartalmi mutatói (pl. cukormentes extrakt tartalom g/l)
- borának értékelése 20 pontos pontrendszer szerint
- bor jellemző tulajdonságainak leírása (savösszetétel, íz-, illat-, zamatanyagok mennyisége-minősége, bor érlelési ideje)
- aszúsodási hajlam (fehérborszőlő-fajtáknál)

3. A termesztés gazdaságosságát befolyásoló egyéb tényezők:

- fürt-(bogyó)átlagtömeg (g)
- lombszerkezet (hónaljhajítás-képzési hajlam, ízközők hossza)
- alsó állású rügyek termékenysége
- vesszőbeérés foka
- korszerű művelődésmódokra való alkalmasság
- kombájnnal történő szüretre való alkalmasság
- kocsánybénulási- kocsánytörési hajlam

4. Növénykórtani és ökológiai tolerancia:

- peronoszpóra-, lisztharmat-, rothadás- ellenállóság
- fagyűrűs
- aszálytűrő

5. Fenológiai megfigyelések:

- rügyfakadás ideje
- fővirágzás ideje
- zsendülés ideje
- érés ideje

Vizsgálati ismérvek csemegeszőlő-fajtáknál:

1. Elsődleges hozamtényezők:

- termőképesség kg/m²
- termésbiztonság
- rügytermékenységi mutató

2. Szőlő minőségét (áruérték) meghatározó tulajdonságok:

- must természetes sűrűsége
- must összes sav tartalma g/l
- fürt-, bogyó-méret
- bogyók színe ill. bogyók színeződésének egyenletessége
- bogyókban lévő magvak száma és nagysága
- bírálatok összesített eredménye (íz-, illat-, zamat, textettség, konzisztencia, bogyóhéj minősége, fürt-szerkezet, összbenyomás)
- repedési hajlam
- szakítással szembeni ill. nyomás ellenállóság

3. A termesztés gazdaságosságát befolyásoló egyéb tényezők:

- fürtátlagtömeg (g)
- lombsterkezet (hónaljajtás-képzési hajlam, ízközők hossza)
- alsó állású rügyek termékenysége
- vesszőbeérés foka
- kocsánybénulási- kocsánytörési hajlam
- szállíthatóság
- tárolhatóság

4. Növénykórtani és ökológiai tolerancia:

- peronoszpóra-, lisztharmat-, rothadás- ellenállóság
- fagytűrés
- aszálytűrés

5. Fenológiai megfigyelések:

- rügyfakadás ideje
- fővirágzás ideje
- zsendülés ideje
- érés ideje

Vizsgálati ismérvek alanyszőlő-fajtáknál:**1. Megfigyelési ismérvek anyatelepen:**

- növekedési erély
- hónaljajtás-képzési hajlam

- szabványos vesszőhozam
- átlagos vesszővastagság
- vessző fa-, bél aránya
- vessző beérésének ideje
- filoxéra ellenállóképesség
- aszálytűrés
- mésztűrés

2. Megfigyelési ismérvek szőlőiskolában:

- gyökeresedőképesség
- kalluszosodóképesség
- eredési százalék

3. Megfigyelési ismérvek termőszőlőben:

- megegyezik a borszőlő-fajták vizsgálatánál leírtakkal

Összefoglalás:

Magyarországon csak állami elismerésben részesült, vagy ideiglenesen szaporításra engedélyezett szőlőfajta termeszhető áruterelés és forgalomba hozatal céljából. A fajta-elismerési tevékenységet az Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet végzi. A fajtajogosultnak kell bejelenteni a fajtát állami elismerésre, külföldi személy csak hazai képviselő útján. A fajtabejelentés után az Intézet összehasonlító kísérletekben megkezdi a fajták és klónok vizsgálatát (DUS vizsgálat, gazdasági érték vizsgálat). A vizsgálatok eredményeit az Intézet a javaslatával együtt az Országos Mezőgazdasági Fajtaindító Tanács elé terjeszti. Az állami elismerésről, annak meghosszabbításáról a bejelentés visszavonásáról, a Nemzeti Fajtajegyzékből való törlésről az Intézet előterjesztése alapján a Tanács javaslatára a Minisztérium dönt. Az állami elismerésben részesített fajtákról az Intézet Nemzeti Fajtajegyzéket készít. Az állami elismerés szőlő esetében csak a fajta szaporítását teszi lehetővé, árutermő szőlőültetvény létesítésére és pótlására csak akkor használható fel, ha az adott fajta a borvidéken vagy a borhelyen ajánlott, ill. kiegészítő fajtaként engedélyezett.